

Muslimani), kar je seveda samo duhovit izraz, ki ga je pred časom, pa čisto resno, predlagal neki nekdanji komunistični ideolog v BiH kot rešitev za nacionalno dilemo ljudi, rojenih v mešanih zakonih. Problema seveda ni bilo mogoče rešiti, saj bi to bilo težje, kot pa biti biseksualen!

Srbi se niso bali take skupne države z Muslimani. Oni so jo predlagali z zelo vabljivim argumentom, da bi čez nekaj desetletij glede na nataliteto Muslimanov obstajala možnost, da bi bili ti prva, najbolj številčna nacija.

Obstajata dva različna razloga, zaradi katerih je bila ta država nesprejemljiva za Muslimane. Nacionalnopolitično organizirani Muslimani niso sprejeli tega predloga zato, ker bi to bila *srbiska* nacionalna država, pa tudi zato, ker bi bila binacionalna država nemogoča, medtem ko so ostali civilno usmerjeni Muslimani (med katere spada tudi avtor tega besedila) odklonili tak predlog, ker bi to bila *nacionalna država sama po sebi*. Iz strahu kot dominantne značilnosti sociopsihološkega stanja, v kakršnem se je znašla BiH, sta se razvili ne le poznejša agresivnost monstroznih razsežnosti, temveč tudi možni neposredni razlogi, zaradi katerih je do spopada sploh prišlo. Zaradi lastnega strahu enih in drugih in zaradi stopnje agresivnosti, ki raste s strahom, ni bilo mogoče videti enakega strahu pri drugih in predvidevati agresivnosti, ki ga spremlja. Srbi so mislili, da se Muslimani ne bodo branili in da bo vojna končana v tednu dni. Neki visoki funkcionar v muslimanski stranki pa mi je rekel, da Srbi samo blefirajo, kar je indikativno, in da vojne niti ne bo. Strah, ki se je okrepil z začetkom krvavih spopadov, je potiskal samo še globlje v krvoprelitje. Strah je danes temeljna ovira, da bi se ta spopad končno zaustavil.

Vendar se danes v Bosni najbolj bojijo tisti, ki so bili na državljanskih stališčih in so nasprotovali nacionalnim opcijam. Zato so v glavnem tiho. In tudi če spregovorijo, je to iz strahu. Iz strahu pa je bolje molčati kot govoriti. Lahko rečete nekaj, česar ne mislite, ali pa zamolčite tisto, kar mislite. Če že spregovorite, pa se še vedno bojite, potem vsaj povejte kar se da očitno tisto, česar ne mislite, da bi se na prvi pogled videlo, da tega ne mislite in da tako govorite zato, ker morate. Toda če ste, potem ko ste že spregovorili, začutili, da vas je že manj strah, povejte vse, kar imate povedati.

To je prvič po 5. aprilu 1992, ko sem spregovoril na »vsenarodnem parlamentu«, da javno povem, kar mislim. Naj bralci sami presodijo, ali me je še strah.

ALEŠ DEBELJAK*

Protislovja brezdomstva v sodobni Ameriki

I'm ten years burning down the road
nowhere to run ain't got nowhere to go
Bruce Springsteen: *Born in USA*

Samo dve ulici južneje od mojega nekdanjega stanovanja v etnično mešani »bohemiški« četrti East Village v New York Cityju leži Tompkins Square park.

* Mag. Aleš Debeljak, asistent na Fakulteti za družbene vede.

Obsežni trg s svojimi zelenicami, klopami, drevjem in košarkaškimi igrišči je postal za kratek čas medijsko privlačen v šestdesetih letih, ko je dobil svoje mesto v uporniški mitologiji »jagod in krvi«: takrat je ponudil enega prvih zavetij radikalnim študentom, ki so svoje kritično nezadovoljstvo z ustaljenimi družbenimi normami kazali na način neutrudne svobodne ljubezni, t. i. *love-in*. Danes se parka drži nekoliko manj privlačna, a zato nič manj zgovorna slava.

Množice brezdomcev so ga poleti 1988 namreč spremenile v mesto iz šotorov, ki je štel v najboljših dneh kar tristo začasnih bivališč. Prišli so s cest, iz nagnetenih zavetišč, iz vsemogočih lukenj in špelunk, iz hodnikov podzemske železnice, izpod kartonskih škotel v preddverjih, iz napol porušenih in zapuščenih hiš, da bi našli ne le boljše bivališče, marveč tudi *solidarnost s sebi enakimi*. Se pravi, solidarnost s tistimi, ki so jim vsi obrnili hrbet.

Kar se je začelo z naključnim druženjem nekaj brezdomskih kompanjonov, se je razvilo v nekakšno nadrealistično *favello*, ki bi bolj kakor na Manhattan sodila v predmestja Ria de Janeira. Nenavadni urbani fenomen z barakami iz plastičnih plaht, šotork, kartona, lesa in stiropora, s kovinskimi sodi, v katerih gorijo ognji, z zasilnimi kuhinjami, živahnim socialnim življenjem, popivanji in številno populacijo obupancev, ki nimajo v resnici več ničesar izgubiti, je sicer res nov. Vendar pa človeška mizerija, ki je v mestu iz šotorov samo kar najbolj nazorno prišla do izraza, za ameriško družbo ni nekaj docela tujega. *Brezdomstvo* v deželi Hollywoda in Disneylanda namreč *narašča že vse od druge svetovne vojne*.

Po tradiciji odprta in strpna soseska, sestavljena večinoma iz umetnikov, priseljencev in nižjega delavskega sloja, je bohotenje šotorov nekaj časa povsem mirno gledala, ko pa je navzočnost velikega števila brezdomcev začela resno ogrožati normalno vsakdanje življenje in posle v majhnih prodajalnah, kavarnicah in bifejih, so se prebivalci na East Villageu resno zamislili. Kako namreč uspešno razrešiti gordijski voz, v katerega je na eni strani zapletena liberalna zavest, da brezdomcev ni mogoče kratko malo izbrisati z obličja zemlje, na drugi strani pa rastoče nezadovoljstvo, da se morajo s svojimi novimi sosedi bolj ali manj v celoti ubadati sami, *brez socialnega skrbstva vlade in mestnih oblasti*? Vozel je ostal nerazrešen še tudi po tem, ko se je newyorški župan končno odločil, da bo drastično ukrepal: poslal je oboroženo in posebej trenirano policijsko konjenico, ki je šotorišče razdejala, brezdomce pa vsaj začasno razgnala.

Jeseni 1989 sem hotel oditi skupaj z mnogimi punkerji, feministkami, hipiji, zelenimi in drugimi skupinami na radikalni sceni mojega campusa v glavno mesto, Washington, D.C., na protestni shod. Na shod v podporo brezdomcem in zahtevam po boljših socialnih programih, ki je zrasel med drugim tudi iz odzivov na nujne potrebe brezdomcev, kakršne je v javnost vnesla afera s šotoriščem v Tompkins Square parku. Nepredvidene obveznosti na faksu so me zadržale, da me ni bilo med več kot dvesto tisoč progresivnimi aktivisti in zaskrbljenimi državljani, ki so prišli pred stopnice Kapitola z vseh strani Amerike. Protestni shod pod geslom *Stanovanje zdaj!* so si množični mediji zapomnili po tem, da so prvič v zgodovini brezdomci nastopili kot organizirana, čeprav majhna sila. *Sami so spregovorili o svojem položaju*, s svojo sočasno kritiko konzervativne politike umivanja rok in liberalnega pokroviteljstva pa so dokazali, da jim je še kako dosti do aktivne udeležbe v vsakdanjem življenju Amerike. Jasno in razločno so namreč izrazili svoj kratki program: *posel, ne miloščina; domovi, ne zavetišča!* Seveda bodo bremena osebnih problemov, odvisnosti od drog in bitke za golo preživetje ogromno večino med njimi morda že jutri potegnili v apatijo, vendar njihovo sodelovanje na

protestnem shodu zgovorno priča o tem, da jim je voda prišla že do grla. V svojem starem komadu *Hold On* je rockerski pesnik Lou Reed že pred leti jasnovidno in grenko ugotovil, da o človekovih pravicah na ulicah New York Cityja nima smisla govoriti, ker ne obstajajo. Prav za to pa tudi gre: *pravica do strehe nad glavo ni samo državljanska, ampak temeljna človekova pravica.*

Renaldo Casanova, ki je kolega iz šotorskega mesta v Tompkins Square parku povezal v neformalno skupino ter s tem iz spontane potrebe po strehi nad glavo naredil politično strategijo, se seveda zaveda, da sicer res gre za temeljno človekovo pravico, a ni zato nič bolj pomirjen. Casanova predstavlja nemara tipičnega brezdomca: kot zapuščen otrok je odraščal v mnogih centrih za mladostnike, pri krušnih družinah, ni dokončal nobene šole, se že zgodaj navadil jemati heroin, se poročil in ločil, nato pa iz enega zavetišča taval do drugega, dokler ni prišel do mesta iz šotorov. Čeprav se trenutno ukvarja z aktivizmom in skuša povezati več brezdomskih skupin v širšo mrežo, pa še vedno nima stabilnega doma: kljub aktivističnemu zanosu zato ni nikjer rečeno, da ga ne na naslednjem shodu ne bo več, kot v magazinu *Mother Jones* (september/oktober 1990) suho pripominja Sarah Ferguson, novinarka tednika *Village Voice*, ki sama stanuje blizu proslulega parka in pogosto piše o brezdomstvu.

Bilo bi čisto sprenevedanje, če bi si zatiskal oči pred karakteristiko v Casanovi zgodbi, ki mnogo urbanih prebivalcev navaja k misli, da so brezdomci pravzaprav vsi po vrsti sami krivi, da so tam, kjer so. Droge, seveda. Jemanje trdih drog je kajpak med brezdomci razmeroma razširjeno: kljub temu pa moram reči, da obstaja – ne glede na vse neposredne posledice – velika razlika v osebnih motivih in socialnih razmerah, ki navajajo na primer mladega finančnega analitika na Wall Streetu k rekreacijskemu jemanju kokaina in med heroinom kot zadnjim »izhodom« iz do kraja obupne brezdomske situacije, ki je podobna temnemu tunelu brez svetlikajoče se luči na koncu. Da se razumemo: mene ne moti klateška agresivnost pri uličnem prosjačenju nič manj kot uspešneže v suknjičih za tri tisoč dolarjev. S težavo trpim nenehna nadlegovanja za drobiž, ki bo nemara res končal v žepu lokalnega preprodajalca *cracka*, kot pravijo novi, ceneni, a uničujoči drogi, ki je že skoraj povsem izpodrinila heroin. Vendar skušam vsaj približno razumeti, kakšne razmere botrujejo temu, da si je človek prisiljen narediti meter pločnika za svoj dom. Rad bi vsaj od daleč dojel, kaj se pravi živeti slabše kot zavržen pes in kaj pomeni biti dobesedni »izmeček« ameriškega tekmovalnega stroja, zaradi katerega se kratkotrajno stanje zadetosti od droge najbrž res izkaže za blagoslov z drugega sveta. Za edini nadomestek smisla.

Moj prijatelj me je nekoč vneto prepričeval, da za brezdomstvo ne obstajajo le družbeni, ampak tudi metafizični razlogi. Takole pravi: »Protestantska delovna etika je tako zelo vseprisotna, da otroci dobesedno morajo na konkretnih primerih ljudi brez strehe nad glavo videti, kaj se bo zgodilo z njimi, če bodo nehali delati domače naloge in če ne bodo ubogali staršev.« Pravi, da ameriška družba kot izredno visoko razvita civilizacija naravnost potrebuje brezdomce, saj le tako lahko kar najbolj drastično ilustrira in na šokanten, tj. edino učinkovit način prikaže usodo padlih angelov, usodo tistih, ki naj bi v neki mitični preteklosti obrnili hrbet krepostim dela, izobraževanja, družine, morale in religije. Moj prijatelj je seveda cinični radikal: komaj prikrito se norčuje iz tistega, kar je Američanom najbolj sveto. Vendar mislim, da ima prav. Prezeblji, razcapani, pogosto drogirani in potencialno nevarni brezdomci uteleša namreč enega od velikih paradoksov Amerike med »reaganovsko revolucijo«.

Prebivalci vlemest seveda povsem upravičeno godrnjajo, ko se na vsakdanji

poti na delo spotikajo ob brezdomce, ki bivakirajo na pločnikih. Vendar meščani ne morejo storiti dosti. Lahko se pretvarjajo, da se jih ta množica najbolj revnih med revnimi ne tiče, lahko se nanjo navadijo, ne morejo pa se izogniti dejstvu, da je s sliko družbe, v kateri brezdomci životarijo pred samimi vhodi v svetovne centre vrhunske intelektualne, kulturne, finančne in politične moči, nekaj usodno narobe. Brezdomci so namreč postali stalni, četudi več kot neprijetni del moderne newyorške geografije, nekako tako kot Empire State Building, United Nations, Metropolitan Museum of Art, kip svobode, Carnegie Hall, Columbia University, italijanske pizzerije, irski policaji in mladi črnci z ogromnimi tranzistorji.

Ko danes hodim mimo Tompkins Square parka, vidim samo še mladce, ki lahko ponovno sproščeno igrajo košarko tam, kjer so včasih »stanovali« tisti brez stanovanj. O brezdomski vojski ni sledu. Vendar se niso umaknili v varno zavetje književnosti, kakor se je to zgodilo *potepuhom* iz pustolovskega romana z istim naslovom, ki ga je kronist ameriškega nemirnega duha Jack London s simpatijami, kritiko in ustvarjalno strastjo posvetil razlaščenim možem in ženskam iz obdobja velike gospodarske depresije.

Tri bistvene stvari že na prvi pogled razlikujejo sodobne ameriške brezdomce od nekdanjih Londonovih potepuhov in napravljajo njihov položaj slabši tudi za nepoučenega opazovalca: mnogo večja nemoč, da bi uspešno vstopili na trg delovne sile, ker se zahteve po fizičnem delu, kakršno so še lahko iskali junaki Londonove epopeje, zmanjšujejo vsako leto; mnogo večja razrahljanost družbenih »varnostnih mrež« (družine, prijateljev, lokalne skupnosti, cerkve itd.); mnogo večja rasna polarizacija, ki pogojuje tudi socialni status posameznika.

Razlage, zakaj je prišlo do tega, da se danes Amerika sooča s problemom, ki ga poznajo v pretežni meri le nerazvite dežele tretjega sveta, se seveda nadvse razlikujejo, pač glede na politično stališče komentatorjev. Vendar je mogoče že takoj reči, da je konzervativne razlagalce, ki večinoma trdijo, da so brezdomci »nujen« stranski in torej začasni proizvod recesije v letih 1982 in 1983, resničnost vsaj demantirala, če jih že ni postavila na trda tla dejstev. *Število brezdomcev je namreč raslo skupaj z ameriškim gospodarskim okrevanjem*: danes se vrti okrog osupljivo visoke številke treh milijonov, medtem ko dvanast milijonov ljudi živi pod uradno preračunano mejo revščine, kot poroča David Whitman v reviji *US News & World Report* (15. oktobra 1990).

Kdo so torej tisti, ki jih ameriški sen ni navdihnil za nove podvige, marveč se je zanje spremenil v nenehno nočno moro?

V devetih od desetih primerov so stari manj od petinštirideset let in pripadajo etničnim manjšinam črncev, Portoričanov, Latinoameričanov in Chicanosov, kar je ustaljen izraz za potomce provotnih ljudstev Srednje Amerike in španskih osvajačev. Odbijajoča vsiljivost, s katero ti ulični prebivalci novega tipa, ki se zgovorno razlikuje od tipičnega brezdomnega berača iz obdobja takoj po drugi svetovni vojni (bel, več kot petdeset let star), tako rekoč zahtevajo miloščino, v pretežni meri izvira iz zavesti, da zanje v sodobni Ameriki ni prostora. Zakaj se ne morejo prepoznati v Ameriki, v kateri menda sije jutranja zarja, kakor se je z nemalo cinizma izrazil Reagan, ko je prišel na oblast?

S splošnega vidika socialne zgodovine je to mogoče razložiti z dejstvom, da se je ameriška družba – grobo vzeto – poslovila od utemeljitvenega Jeffersonovega ideala *integralne demokratične skupnosti*, kjer je v predsednikovi pisarni sedel najsposobnejši in najbolj nadarjen posameznik ne glede na privilegije svojega bogastva, razreda ali rojstva. Popularna zamisel o napredovanju od železniškega delavca do predsednika države, ki jo je s svojo življenjsko zgodbo ilustrativno

utelešal epski lik Abrahama Lincolna, je še *postavljala dobrine skupnosti pred kult uspeha*.

Predvojna družba s prevladujočo industrijsko proizvodnjo je zaradi zanašanja na konkretne delovne sposobnosti (inženirstvo) še vedno ponujala vsaj nekaj plodnih tal za uresničitev sna o »človeku, ki se naredi sam«, ki pa prav zato še vedno lahko ohrani zavest o širši skupnosti, iz katere izhaja. S prehodom v postindustrijsko družbo in pospešenimi selitvami prebivalstva s podeželja v velemesta pa je delovna sposobnost postala odvisna od abstraktnega dela in znanja (menadžerstvo), se pravi od univerzitetnih diplom. Ogromne množice novih mestnih priseljencev so se zaradi nekvalificiranosti in pomanjkanja izobraževalnih možnosti znašle v precepu med bolj ali manj stalno nezaposlenostjo in večnim bivanjem v getu. Kult uspeha, ki ga je do perverzne skrajnosti prignal zaslepljeni egocentričen yuppijevske »najprej jaz« generacije iz osemdesetih let, se je v getih preoblikoval v *kult droge in nasilja* kot edinih izhodov iz revščine.

Z vidika konkretnih ukrepov Reaganove vlade se osnovni razlog za to, da sloj nekvalificiranih prebivalcev mestnih getov ne vidi svojega mesta v zgodbah o ameriškem uspehu, neposredno veže na problem človekove pravice do bivališča. Danes že bivši predsednik igralec je namreč občutno znižal vladne prispevke za »socialna stanovanja«, namenjena ljudem z nizkimi osebnimi dohodki. To je poglajlo mnoge delavce v getih, ki so prej komaj životarili na robu revščine, pod samo kritično mejo, s tem pa v naročje ulice. Na ta način so seveda izgubili tudi pravico do socialne podpore, saj je potreben stalen hišni naslov, kamor poštar lahko prinese tedenski ček. Če ni stanovanja, čeka seveda ni mogoče vročiti, če pa ni čeka, se mora človek tudi za stanovanjsko najemnino obrisati pod nosom. Le malokdo lahko pobegne iz tega začaranega kroga.

V Ameriki tisočerihi možnosti se brezdomci ne morejo prepoznati tudi zato, ker so prekupčevalci z nepremičninami s »poplemenitenjem« posameznih četrti skoraj povsem izkoreninili hotele najnižje kategorije, v katerih je bilo mogoče plačevati samske sobe po razmeroma dostopni ceni za cel mesec ali leto in ne le – kot je običajno – za vsak dan posebej. Ruski izgnanski pisatelj Edvard Limonov, ki danes sicer potuje s francoskimi potnim listom, a je svoja prva leta življenja na obljubljenem Zahodu preživel v New Yorku, v svojem avtobiografskem romanu *Jaz, Edička* slikovito opisuje vsakdanji utrip takih zbirališč za »človeško naplavinno«. Ko sem ga bral, sem mislil, da neznansko pretirava. Da gre za fikcijo. Stvarnost mi je razblinila te iluzije o moči umetniške besede. V romanu je namreč mnogo več golega dokumentarizma, kot sem si drznil pričakovati. Ko so me moja nomadska potepanja po ameriški celine nekoč zanesla v Buffalo, neizrazito mesto na obali Ontarijskega jezera, sem po sili razmer prenočil v takem hotelu. Priznati moram, da mi je bilo nadvse tesno pri srcu, ko sem gledal te izgubljene eksistence, starčke, preužitkarje in ljudi brez prihodnosti, kako so se kakor sence pomikali skoz ogromne hodnike, s katerih so tapete odpadle verjetno že v davnih časih lovcev na krzno, ko je moral biti hotel na svojem vrhuncu. Bilo je nekaj shrhljivo nenaravnega v njihovi mirni sprijaznenosti s tem, da po kdovekoliko letih garanja vse bogastvo, kar ga lahko pokažejo, lahko brez težav spravijo v ne pretirano prostorno hotelsko sobo.

Vendar bodo najbrž vseeno konec koncev le umrli v postelji, morda res osamljeni, a vsaj dostojno, če že ne dostojanstveno! Kako shrhljivo je s tega zornega kota šele videti, ko se izpod kupa cunj, zmečkanih papirjev, pivskih konzerv in polivinila na kakšni od velemestnih ulic stegne umazana človeška roka in zaprosi za drobiž! Kako brez pravega odgovora te tako pusti pogled na brezdomce, ki

dopolodne prilezejo izpod svojih kartonov na pločnikih New York Cityja ali izpod avtocestnih nadvoзов v Los Angelesu: ti ljudje v resnici vse svoje nosijo s seboj, smrt pa jih bo verjetno doletela na pločniku! O kakšnem dostojanstvu seveda ne bo ne duha ne sluha. Spominjam se, kako smo za stalnim študentskim omizjem na vrtu pri Lovcu še dolgo potem, ko je v neki kleti zmrznil znani klošar Zlatko, imenovan tudi Tujska legija, polni nerazumevanja za tako smrt, ki se je komaj še drži kaj človeškega, zmajevali nad . . . čem? Politiko? Preveč rutinsko. Družbo? Preveč splošno. Socializmom? Preveč tragikomično. Nismo vedeli, nad čem. To je bilo to. Taka smrt je več, kot človek lahko smiselno dojame. Smrti mladeničev v vojni za taborišča v Bejrutu so na primer res abstraktne. Daleč so. Zlatka pa smo poznali iz ljubljanskih gostiln. Preprosto nam ni šlo v glavo, da lahko kdo umre na ta način. Mislim, da ne pretiram preveč, če rečem, da so nam v bistvu manjkale prave sposobnosti razuma in srca, da bi resnično dojeli vse absurdne razsežnosti takega življenja, ki se je končalo tako, kakor se pač je. Ampak v Ljubljani zgodnjih osemdesetih let za ustrezen pogled v svet životarjenja pod ravnijo revščine ni bilo pravih pogojev, saj ga takrat – kot družba – še nismo poznali.

Poleti 1986 sem prvič potoval po Ameriki: takrat se me je življenjski stil klošarjev in brezdomcev dotaknil, in sicer na nekoliko bolj direkten, a še vedno neresničen način. Naivno sem razmišljal, kako mora biti kalifornijskim brezdomcem verjetno še najlažje, saj jim milo podnebje omogoča, da lažje preživijo iz dneva v dan. Vendar sem brez pravih pomislekov sprejel ideološki in socialni okvir, znotraj katerega je OK, da nekdo »stanuje« na ulici. Šele ko so brezdomci neizogibno postali del moje vsakdanje stvarnosti, se pravi, ko sem že dalj časa živel v Ameriki, sem se začel spraševati, zakaj in kako to, da so sploh na ulici. Sam okvir razmišljanja je postal problematičen.

Vendar tukaj seveda ne gre zgolj za moralni protest, s katerim nemara liberalci mislijo, da si bodo rešili lepo dušo. Še manj gre za to, da imajo revni in bogati enako pravico do spanja nad toplimi zračniki podzemne železnice, kot včasih opredeljuje demokracijo popularna konzervativna misel. Niti ne gre za to, da je treba za brezdomce, te najbolj dokončne poražence neizprosne logike uspeha: *ali naprej in navzgor ali ven*, poskrbeti tako, da se spravijo izpred oči ogroženega in ogorčenega srednjega sloja. Kakor so stalinistične policije od Jugoslavije do Romunije pred prihodom pomembnih tujih politikov nekoč hipokritsko zapirale vse klošarje, posebneže in boheme, ki bi utegnili kaziti idealizirano podobo mesta, tako bi si namreč mestne oblasti ameriških megapolisov rade pilatovsko umile roke s tem, da bi *strpale brezdomce v zavetišča, nato pa nanje v vseh pogledih pozabile*.

Zdi se mi, da gre za nekaj drugega: za *popolno brezbriznost do politike države blagostanja*, ki šele lahko prinese uresničitev vseh državljanskih in človekovih pravic. Te politike pa danes ni na obzorju. Tradicionalni poudarek na dosledno pragmatičnem individualizmu gre sijajno vstric z brezobzirno logiko korporativnega kapitalizma, v katerem so tisti »na dnu in zunaj« za svojo nesrečo pač vedno sami krivi. V tem kontekstu se politika države blagostanja sploh ne more razviti, saj predpostavlja dialektiko osebne neodvisnosti in družbene povezanosti, katere sestavni del je strukturna zaščita »neproduktivnega« dela populacije (starejši, bolni, otroci, revni, duševno bolni, brezposelni itd.). Ni naključje, da se v osemdesetih letih z največjimi socialnimi problemi v razvitem svetu soočata ravno državi, ki temeljita na najbolj brezkompromisnem (=anglosaksonskem) tipu individualizma: Velika Britanija in Združene države.

Gre potemtakem za to, da je dostop do šolskih klopi, izobraževalnih tečajev, medicinskih storitev, socialnih služb in delovnih mest v sodobni Ameriki vedno

bolj *diskriminacijski* in kajpak privilegira tiste, ki so privilegirani že po družbenem statusu svojih staršev, tj. visoki in zgornji srednji sloj. Sedanja ameriška politika je namreč kar se le da daleč od odločnega duha in osvobajajoče demokratske vizije, kakršno je v svoji »vojni proti revščini«, bogato financiranem, celovito zamišljenem in dobro začetem, a prehitro opuščnem socialnem programu razvil karizmatični predsednik John F. Kennedy. Mlademu predsedniku je za radikalno odločitev zadoščalo že to, da je prebral zgovorno in še danes fascinantno poročilo znanege družbenega kritika Michaela Harringtona *The Other America* (1962), ta nazorni portret življenjskih razmer na dnu družbe. A to je bilo v obdobju, ko so politiki še znali misliti in so brali knjige. Profesorske raziskave in alarmantne analize, ki danes ne kažejo le obupne razlike med »tistimi, ki imajo«, in »tistimi, ki nimajo«, marveč tudi vedno bolj negotovo mejo med življenjem na robu in popolnim dnom, vse te obtožujoče študije, poglobljene konference in podrobne razprave s predlogi za preureditev socialnih programov so bolj ali manj glas vpijočega v puščavi, tj. ostajajo omejene na univerze.

Največ, s čimer zmorejo priti na dan na primer konzervativni intelektualci, ki jih Bela hiša edino posluša, je skromno opozorilo, da je morda res potrebna bolj razvejana karitativna dejavnost in podporne službe. V skladu z zmagoslavnim povratkom k tradicionalnim vrednotam puritanske Amerike pa so gospe iz visoke družbe, ki enkrat na teden v »kuhinjah za brezdomce« strežejo juho in kavo, seveda skrajni domet političnega uma, za katerega je sleherni dvom o najboljšem od vseh možnih svetov nadvse nezaželen.

Odveč je pripominjati, da zagovorniki karitativnega usmiljenja nočejo slišati niti besede o tem, da *s tem, ko lačnemu ribo daš, namesto da bi ga naučil, kako si jo lahko sem ulovi*, problema ne rešiš. Iz urbanih getov v zavetišča za brezdomce: v čem je tu bistvena razlika? V obeh primerih gre za zdravljenje simptomov, ne pa za dejansko državo blagostanja, v kateri so razlogi za pojav brezdomstva zmanjšani na najmanjšo možno mero. S tega vidika je reaganovsko vladanje seveda v pristnem nasprotju s politično filozofijo predsednika, s čigar nasilno smrtjo v Dallasu leta 1963 se je končal sen o tem, da Amerikanci med seboj ne bi bili več ločeni z globokimi kanali predsodkov in egoizma.

Poenostavljeno, ampak ne napačno rečeno: Reagan (skupaj s svojim naslednikom Bushem) me neustavljivo spominja na lik Superhika, tega »narobe Robin Hooda« iz duhovitih stripov o Alanu Fordu. Trdovratna odločenost, da je treba jemati revnim in dajati bogatim, mogoče res ne zajame vseh socialnopolitičnih podrobnosti konzervativnega stila vladanja, vendar nam povsem dobro približa razdiralne učinke poglobljajočega se prepada med »nami« (elito) in »njimi« (vsi drugi). Sistem davkov, ki najbolj obremenjuje ljudi z nizkimi dohodki; umik občutne državne pomoči javnemu šolstvu, ustanovam za ostarele in medicinsko-socialnemu skrbstvu; ukinitve pravice do doživljenjskega zdravljenja v psihiatričnih bolnicah, ki je napolnila ulice z nekdanjimi pacienti; skrajšani porodniški dopust; kriterij »družine« za pridobitev socialne podpore, ki ne diskriminira le samskih ljudi, marveč tudi (neporočene, ločene, ovdovele) matere z otroki; zdesetkani državni programi za poklicno izobraževanje, itd. itd. Zato je treba ravno v politiki, ki si v svojo poglavarstvo perjanico zatika perje omenjenih ukrepov, iskati dejanske korenine brezdomstva, kot pripoveduje Jeffry Reiman v svoji knjigi *Rich get Richer and the Poor get Prison* (1984). Prav v subtilnih mehanizmih diskriminacije in izolacije, ki jih mediji najraje interpretirajo na način vsemogočnega kulta o »utilitarnem individualizmu«, v katerem vsak dela, kar pač hoče in more ne glede na potrebe širše skupnosti, je ameriška kultura ta sloj ljudi, ki so že

z rojstvom v urbanem getu obsojeni na poraz, obdržala v slepi ulici, daleč proč od glavnih družbenih tokov.

Seveda je res, da obstajajo tudi delomrzneži, ki jim življenje na ulici pač najbolj ustreza, vendar bi bilo povsem neupravičeno odpraviti vse brezdomce z opazko zajedalstva. Dejstvo je namreč, da mnogi med njimi posla sploh ne morejo najti, ker nimajo za to ustreznih šol in kvalifikacij; mnogi med njimi so (presenetljivo!) zaposleni vsaj s polovičnim delovnim časom, vendar enostavno ne morejo sestaviti konca s koncem. Prav ta nov tip brezdomcev še toliko bolj kliče po kritičnem pogledu na politično mentaliteto, ki se sicer sklicuje na dostojanstvo delovne etike, vendar vzdržuje spodnjo mejo plač na ravni, ki dostojnega življenja ne omogoča. Tak pogled pa je včasih preveč zahteven, da bi ga zmogli tisti, ki so se rodili s srebrno žlico v ustih.

V predavanjih za uvod v teorijo kulture sem brucem na ameriški univerzi Syracuse v New Yorku na primer pred časom samo površno omenil problem brezdomstva v deželi izobilja. Neverjetno strastno študentovo zatrjevanje, da brezdomci niso »njegova stvar«, me je opomnilo, da trdovratno zanikanje vsebuje tudi prvine priznanja, kot nas je naučil Freud. Mladi maturant elitne bostonske gimnazije je hotel, da bolje proučim zlato pravilo »pomagaj si sam in bog ti bo pomagal«, s pomočjo katerega lahko v Ameriki menda uspe vsakdo, ki dovolj trdo dela.

Znana mi je privlačnost tega pravila, ki so ga prvi ameriški naseljenci prignali do popolnosti, nato pa tudi vgradili v mitologijo in tradicijo Novega sveta. Poznam zakonitosti protestantskega odnosa do dela, ki je alfa in omega večinske Amerike. Nisem slep: vidim, da ustrezno šolanim in s primernim znanjem oboroženim posameznikom »dežela tisočerih možnosti« seveda ponuja zelo veliko, še več na njihovi poti do svetovnega uspeha. Zadošča že pogled na umetniške, znanstvene in intelektualne emigrante iz Vzhodne in Zahodne Evrope, indijske podceline in Kitajske, da postane takoj jasno, kako Amerika z odprtimi rokami pozdravlja sveže možgane, ideje in pamet. Težava je seveda le v tem, da nima vsakdo možnosti, da bi si pomagal sam, da bi torej svobodno razvijal svoje zmožnosti in krepil ustvarjalne energije, kot pravi Jeannie Oakes v knjigi *Keeping Track* (1985).

Vsi ameriški otroci ne hodijo namreč že od vrtca naprej v zasebne elitne šole, kjer izvrstna izobrazba odpira pot do prestižne zaposlitve in prav takega življenjskega stila. V deželi, v kateri mora povprečna srednjeslojska družina že takoj ob otrokovem rojstvu začeti z varčevanjem, da bo lahko plačala njegovo univerzitetno šolanje, so razlike med javnimi in zasebnimi šolami naravnost neverjetne. Medtem ko se v javnih srednjih šolah po velemestih gnete v enem razredu tudi do štirideset dijakov, ki jih na vhodu z detektorjem za kovine pregleduje oboroženi varnostnik; ko ni mogoče preživeti štirih let v šolskih klopeh, ne da bi se dijak pridružil eni od mnogih »band«; ko so preprodajalci drog edini vzorniki, ki zaslužijo dovolj, da si lahko vsak teden za vrtoglave denarje kupijo nove superge Reebok ali Nike, ki niso le zadnji krik mode, marveč obvezni statusni simbol; ko džungla v razredu mnoge od njih naredi za funkcionalno nepismene; ko so se že vsi boljši učitelji umaknili iz poklica; ko mora skoraj že vsak drugi dijak na tihem prevajati učiteljevo angleščino v svoj materini jezik ali dialekt (španski, kreolski, korejski itd.); medtem ko vse te stvari zaznamujejo javno šolstvo, zlasti tiste ustanove, ki stojijo sredi urbanih etničnih getov, pa v predmestnih naseljih, kamor se je bogati zgornji srednji razred umaknil že v petdesetih letih, elitne zasebne šole gojijo najboljšo tradicijo anglosaksonskega poučevanja s poudarkom na neposrednem stiku med dijakom in profesorjem, ki preživlja tudi ustvarjalni prosti čas skupaj s peščico študentov.

Je potem čudno, če se potem pri vpisu na univerze zdi, kakor da so dijaki iz

elitnih zasebnih šol nekakšni mali Platoni, ki jim sploh ni težko pustiti za seboj polpismenih divjakov? Je potem čudno, če ne najdejo nobenega posla v postindustrijski družbi, ki pretežno temelji na manipulaciji simbolov in idej, informacij in storitev, nič več na industrijski materialni proizvodnji blaga? Ali se je v tem specifičnem kontekstu izobraževanja in socialnega statusa sploh še upravičeno čuditi, če obstaja v Ameriki danes t. i. *permanentni nezaposleni podrazred*, ki je po družbenem položaju še mnogo nižje kot najnižji delavski sloj?

Bostonski bruc me je niti ne preveč srborito počakal po koncu seminarja. Šla sva v knjižnico in skupaj pregledala duhamorne, a pomembne statistične podatke. Še večkrat sva razvneto debatirala o privilegijih in motivacijah posameznikov, o spodbudah in ovirah socialne okolice. Ko sem se po dolgem, vročem poletju vrnil na campus, me je v predalu za pošto čakala njegova počitniška razglednica, na kateri je bilo načečkano: »Oči imajo, pa ne vidijo. Najbolj slepi so tisti, ki nočejo videti. Učim se opazovanja. Imej se!«

VOJKO KUZMA*

Vojna v Sloveniji in Avstrija

Mineva več kot leto dni od lanskoletne vojne na Slovenskem, vojne, ki je pomenila začetek spopadov v nekdanji Jugoslaviji; in vojne, ki je obenem pomenila konec nekdanje Jugoslavije. Je pa to tudi na svojstven način pomenilo konec mednarodnega obdobja, ki so ga označevali vojaški pojmi, kot »ravnotežje moči«, »teorija domin«, »obramba periferij kot temeljni cilj strategije omejevanja«, »nadzor nad oboroževanjem« v 70-ih in zgodnjih 80-ih letih ter »politika zaostrovanja v odvisnosti od reakcije nasprotne strani«.

V prispevku bomo obravnavali ukrepanje in delovanje sosednje države Avstrije ob znanih vojaških dogodkih v Sloveniji od 27. junija do 31. julija 1991. To se mi zdi pomembno:

1. zaradi obsega angažiranosti OS Avstrije,¹ saj je šlo za največje angažiranje OS Avstrije v letu 1991,
2. zaradi posrednih in neposrednih posledic razvoja dogodkov v sosesčini Avstrije, ki so vplivale na varnostno-politično oz. vojaško reorganizacijo Avstrije.

* Vojko Kuzma, dipl. obramboslovec, Center za strateške študije pri Ministrstvu za obrambo R Slovenije.

¹ Avstrija je v letu 1991 uporabila OS v naravnih nesrečah, in sicer 3.100 vojakov. Kot pomoč pri varovanju meje z Madžarsko na Gradiščanskem so uporabili 1.900 vojakov, potem ko je v septembru 1991 zaradi udara v nekdanji Sovjetski zvezi avstrijsko mejo z Madžarsko pričelo prestopati po 200 beguncev dnevno.

Približno 1.500 vojakov je imela Avstrija v letu 1991 v »peace keeping« misijah ZN v Siriji, Cipru ter v bolnišnici v Iranu. Od leta 1955 je Avstrija sodelovala v številnih mirovnih operacijah ZN. Do zdaj je bilo v tovrstnih akcijah angažiranih več kot 30.000 avstrijskih vojakov.

Mejo s Slovenijo je konec junija in v začetku julija 1991 varovalo 7.700 vojakov.

MAYER Walter, (1992): Zur Streitkräfteentwicklung in Österreich. Truppendienst, 2, str. 162.